

Kolumbán Vilmos József

Kolozsvár

A konfirmáció bevezetése az erdélyi református egyházban

Káté és katekézis

The Implementation of the Practice of Confirmation in the Reformed Church in Transylvania. Abstract

The Reformed Church in Transylvania implemented the practice of confirmation in 1810, after a lengthy process of preparation. Summarising the previous experiments, bishop János Abats compiled a confirmation liturgy and a catechism as a private initiative. He presented this plan to the relevant ecclesiastical authorities, and after multiple debates within the synod, it was finally accepted and implemented by the synod in Szárazajta.

Keywords: confirmation, bishop, synod, Transylvanian Reformed Church.

Az erdélyi úrvacsorai viták holtpontról való kimozdulásában nagy szerepe volt a Heidelbergi Káténak. 1566-ban Erdélybe érkezett Heidelbergi Kátét a hazai unitárius meggyőződésű tábor a saját szempontjai szerint átdolgozta, Méliusz közbenjárásának köszönhetően a káté a két tábor közti megegyezés szerinti módosított változata jelent meg 1566-ban Kolozsváron *Catechismus Ecclesiarum Dei* címmel. Elismertetése és a magyar református egyház hivatalos hitvallásává való minősítéséhez jelentős mértékben hozzájárultak a különböző fordítási kísérletek. Ezek közt mindenképpen említésre méltó Huszár Dávid kezdeményezése, aki felismerve a Heidelbergi Káté értékét, 1577-ben Pápan kiadta a magyar nyelvre fordított hitvallási iratot. Néhány évtizeddel később Szenczi Molnár Albert, szem előtt tartva a káté iskolai oktatásban való hasznosíthatóságát, új fordítást készített és 1607 után több alkalommal is megjelentette. Munkája igen jelentős mértékben járult hozzá a Heidelbergi Káté hazai elterjedtségéhez és ismertségéhez. Hivatalos hitvallási iratként való hazai elismerésének folyamata 1619-ben kezdődött el, amikor a dordrehti zsinat hatására előbb Dunamelléken rendelték el a káté iskolai használatát, majd 1630-ban Pápan, és később Sárospatakon és Erdélyben is. Zsinati megerősítése a szatmárnémeti nemzeti zsinaton történt meg 1646-ban, úgy, hogy a szintén jelentős népszerűségnek örvendő Siderius János-féle káté tekintélyét továbbra is fenntartották. Utóbbi sikeressége, amellet, hogy a 16. századi nagy dogmatikai viták lezajlása után látott napvilágot, abban állt, hogy Siderius kitűnő pedagógiai érzéke lévén kátéját aránylag logikusan építette fel, és mind a gyermekek, mind a felnőttek számára a többi kátéval összevetve könnyen érthető szöveget állított össze. Sikerességét jelzi továbbá, hogy a Heidelbergi Káté mellett Siderius műve bizonyult a második legnépszerűbb katekizmusnak, 33 alkalommal adták ki, s annak ellenére, hogy a 16. században készült, a későbbi káték sem tudták kiszorítani.¹

---

¹ Györi L. János: Siderius János gyermek-kátéjának nevelés és művelődéstörténeti jelentősége. In: *A református oktatás a Kárpát-medencében 1690–1918 között*. A kötetet szerkesztette: Lukács Olga és Dienes Dé-

Mindkét kátét elsősorban az iskolai oktatásban és a gyülekezeti katekézisben használták. Korai református zsinatok nagy fontosságot tulajdonítottak az oktatásnak, s ezen belül a vallásos nevelésnek. Ennek minimumát a Tízparancsolat, Miatyánk, Apostoli Hitvallás, biblia-ismeret, egyházi énekek, illetve a *hit ágazatainak ismertetében* határozták meg. Tankönyvként a különféle kátékat használták, ezek között a lassan egyeduralkodóvá váló Heidelbergi Kátét és a Siderius művét.

Az első magyar kátémagyarázat Keresszegi Hermann István, tiszántúli püspök nevéhez fűződik. *Az keresztyeni hitnek agazatirol való Praedicationoknak Tárháza* című, 1640-ben kiadott kátémagyarázata a református ortodoxia és az akkor jelentkező puritanizmus közti csatározásainak eredményeként született meg. Keresszegi püspöki szolgálatának kezdetén szorgalmazta az újtókkal szembeni fellépés szükségességét, s a puritanizmus gyakorlatiasságának ellensúlyozásként a kátémagyarázatából egyértelműen kimutatható ortodox álláspontja mellett, a gyakorlati kegyesség előmozdítását célozta meg. 242 prédikációban összefoglalt magyarázata a tartalmat és a formát illetően is iskolateremtőnek bizonyult, ugyanis egyes prédikációinak, ahogyan ez későbbi magyarázóknál is kimutatható, nincs textusa, de azon prédikációk esetében, amelyekhez textust választott, alig lehet kapcsolatot felmutatni a feldolgozott kérdés-felelet, textus és a beszéd között.²

Erdélyben az első jelentős és népszerű kátémagyarázat Szathmárnémethi Mihály tollából született meg 1677-ben Kolozsváron. *Dominica Catechetica* című munkájának jelentőségét emeli az előszóban leírt kolozsvári hitoktatás bemutatása. Vasárnap délután egy és két óra között került sor a kátémagyarázatra, majd ezután következett a délutáni istentisztelet, ahol a katekizáció során feldolgozott kátékérdések és feleletek alapján prédikáltak.³ Keresszegivel ellentétben Szathmárnémethi nem bontja külön kérdésekre a Heidelbergi Káté feleleteit, hanem az úrnapi beosztás szerinti rendet követi. Prédikációinak textust választott, és külön érdekemként emelendő ki, hogy a beszédeiben egyformán hangsúlyos a textus- és a kátémagyarázat.⁴

Szathmárnémethi magyarázatával szemben Pósházi János kátémagyarázata tudományos igénnyel készült, olvasói elsősorban a diákjai voltak. Műve 1669-ben jelent meg Sárospatakon *Igazság istájpja* címmel. Mivel előadásait elsősorban csak a diákoknak szánta, ezért nem fűzött azokhoz gyakorlati kiegészítéseket, de nagy gondot fordított a kátétől eltérő nézetek tudományos megcáfolására.⁵ További jelentős kátémagyarázóknak tekintendő Dési Márton nagyenyedi, Verestói György kolozsvári, Kiss Gergely székelyudvarhelyi tanár, de mindhármuk műve kéziratban maradt.⁶

---

nes. Kolozsvár 2009. 77–106. Siderius Kátéjáról bővebben: Barcza József: Siderius János Kátéja. In: *Studia et acta ecclesiastica*. III. kötet. Tanulmányok és szövegek a magyarországi református egyház XVI. századi történetéből. Budapest 1973. 849–876. Újabban Györi L. János foglalkozott a Siderius-féle kátéval: Siderius János Kisded gyermekeknek való Katekizmus. Debrecen 2010.

² Dr. Czeglédy Sándor: A Heidelbergi Káté magyarországi magyarázatainak története 1791-ig. In: *Studia et acta ecclesiastica*. I. kötet. A Heidelbergi Káté Magyarországon. Szerkesztette: Dr. Bartha Sándor. Budapest 1965, 131–167., 134–143.

³ Uo. 148. Ld. még Buzogány Dezső: *Szathmárnémethi Mihály: Domenica Catechetica*. Határidő. Teológiai tanulmányok. Tanulmányok a teológiai tudományok köréből. Kolozsvár 1995, 109–115.

⁴ Uo. 150.

⁵ Pósházi kátémagyarázatának részletes ismertetését ld.: Uo. 151–156.

⁶ Uo.

Kora egyik legjobb kátémagyarázójának tartott Kiss Gergely kéziratos műve két példányban is fennmaradt, mindkettőt tanítványai jegyezték le.⁷ Udvarhelyi tanárként különös gondot fordított az iskolai katekizálásra. Egykori tanítványa és egyben első életrajzírója, Pálffy Dénes jegyezte fel, hogy minden vasárnap nyilvános katekézist tartott a templomban az ifjúság és a gyülekezeti tagok jelenlétében.⁸ 1770-ben kiadott hivatalos tantervben, a *Docendi Methodus*ban a katekizálást ugyan a conrector munkaköréhez sorolták, de az előírás ellenére továbbra is magának tartotta fenn a kátémagyarázás jogát. A hivatalos tantervvel szembeni ellenkezését azzal indokolta, hogy a conrectorok gyakori változása miatt a tanítás nem lett volna folyamatos.⁹ Magyaroztatát előszóval is ellátta, amiben röviden bemutatta a káté magyar vonatkozását, illetve Kiss teológiai meggyőződésnek nyomon követésében is fontos adalékot olvashatunk. Reformátorokkal egyetértésben vallja, hogy a káté ugyan a Szentírás tanításának a foglalata, de nem egyenlő azzal, mert a kátét emberek állították össze, míg a Szentírást *Istentől ihletett emberek*.¹⁰

A gyülekezeti katekizáció 17. századi történetéről keveset tudunk, ugyanis az egyházmegyei vizitációs jegyzőkönyvek csak elszórtan tartalmaznak adatokat, és a fennmaradt zsinati jegyzőkönyvekben sem részletezték a katekizációval kapcsolatos észrevételeket. Mégis, a töredékes információkat összegezve megállapíthatjuk, hogy a katekizációt már a 17. században többé-kevésbé alkalmazták a gyülekezetekben.¹¹

A Heidelbergi Káté és a Siderius-féle káté tekintélyét a Ruberianus Kánonok, illetve a Geleji Kánonok erősítették meg. Igaz, míg 1606-ban a katekizálás fontosságát ugyan kihangsúlyozták, de annak sem formai, sem tartalmi követelményeit nem határozták meg, addig a Geleji-féle törvénykönyv szó szerint is megemlíti a két kátét, valamint rendelkezik a katekizáció helyéről is. Az 53. kánon előírása szerint a káté tanítása az iskolában és a gyülekezetben is kötelező volt, de a gyülekezeti katekizáció időpontját – tekintettel a helyi viszonyok különbözőségére – nem határozták meg. Annyit viszont hozzátettek, hogy a lányokat a fiúktól elválasztva (feltehetően a vasárnapi) az istentisztelet végén kell tanítani a káté alapján. A 88. kánon az esperesi hatáskör meghatározásakor az esperes vizitációs feladatává tette a lelkészek katekizációs kötelességének számonkérését is.

A kátés prédikációra vonatkozóan ugyancsak a szatmárnémeti zsinat hozott határozatot. Valószínűsíthető, hogy puritán indíttatású erkölcsi célzatú igehirdetések ellensúlyozására hangsúlyozták ki a dogmatikai tartalmú igehirdetések fontosságát. Előírták, hogy vasárnap délutánonként a Szentírásból vett textus alapján kellett a Heidelbergi Káté úrnapi beosztása alapján katekétikai jellegű prédikációt mondani.¹²

⁷ Dr. Esze Tamás: A Heidelbergi Káté története Magyarországon a XVIII. században. In: *Studia et acta ecclesiastica*. I. kötet. A Heidelbergi Káté Magyarországon. Szerkesztette: Dr. Bartha Sándor. Budapest 1965, 169–203., 191.

⁸ Pálffy Dénes: Backamadarasi Kiss Gergely életrajza. In: *Erdélyi Prédikatori Társ*, 1833. 122–147., 129.

⁹ Kiss Gergely tanügyi jelentése az 1770–1775-i tan évekről, 1775. augusztus 21. FőkonzLvt. 1775/90; ill. Kiss Gergely jelentése az 1776–1777-i tan évekről. FőkonzLvt. 1775/90.

¹⁰ Kolumbán Vilmos József: Backamadarasi Kiss Gergely kéziratos kátémagyarázata és teológiai meggyőződése. In: *Emlékkönyv Tökés István kilencvenedik születésnapjára*. Szerkesztette Adorjáni Zoltán. Kolozsvár 2006, 586–597.

¹¹ Zempléni vizitációk, 1629–1671. Miskolci Csulyak István zempléni esperes és hivatali utódainak feljegyzései. Szerkesztette Dienes Dénes. Sárospatak 2008, 58., 67. stb.

¹² XII. art. [...] Minélfogva ha gyakrabban nem is, legalább a vasárnapok délestjein a kanonikus Szentírás valamelyik felvett helyéről tartsanak hitelemző (Catechetica) tanításokat, az úrnapi azon sorrendje szerint, melyre a Heidelbergi Káté felosztva van. In: Kiss Áron: *Geleji Katona István egyházi kánonai s a szatmárnémeti nemzeti zsinat végzései*. Kecskemét 1875.

A katekizáció gyülekezeti alkalmazása a két törvénykönyv előírása ellenére sem volt zökkenőmentes. Horti István egy évvel püspökké választása után, 1685-ben Teleki Mihályhoz címzett levelében kérte a főúr segítségét a püspöki teendők ellátásához. Programjaként jelölte meg a püspöki vizitáció beindítását, valamint megemlítette a katekizáció gyakorlatba ültetésének szándékát is.¹³ Horti elképzelését tett követte. A Küküllői egyházmegye vizitációs jegyzőkönyve két idevágó adatot is megőrzött. Balavásáron 1689-ben tartott vizitáción utasították a lelkészt a katekizálás beindítására és végzésére.¹⁴ Ugyancsak a küküllői egyházmegyében lévő Gogánváralján 1689-ben elrendelték a vizitáció és a katekizálás beindítását.¹⁵ Néhány évtizeddel később, 1710-ben, 1718-ban és 1722-ben a lelkészek és a mesterek szegényes kátéismeretének kérdésével a zsinat is foglalkozott. 1710-ben pedig a Főkonzisztórium fejezte ki sajnálkozását amiatt, hogy a kollégiumok diákjai nem ismerik a Heidelbergi Kátét, ezért újra szorgalmazták a gyülekezeti katekizáció beindítását. Fialat lelkészek tudatlansága miatt 1718-ban a zsinat a lelkészi állás elfoglalásának feltételül szabta a Heidelbergi Kátéból történő vizsgát. Négy évvel később, 1722-ben a mestereket is utasították a Heidelbergi Káté megtanulására, sőt előírták, hogy hétről hétre a kijelölt kérdéseket előbb a lelkész, majd a partialis zsinat előtt kell felmondaniuk (1729-ben és 1756-ban is született hasonló döntés).¹⁶ 1748-ban a Főkonzisztórium a gyülekezetek hitbeli tudatlanságának kapcsán tette szóvá a kátétanítás hiányát, s egyúttal felhívta a gyülekezetek figyelmét a templomi és az iskolai hitoktatás rendszeresítésének szükségességére.¹⁷ Ugyanilyen jellegű döntéssel több esetben is találkozunk az 1770 utáni generális zsinatok határozatai között. 1780-ban elrendelik, hogy a nagyobb gyülekezetekben állítsák fel a leányiskolákat, hogy ott olvasásra, éneklésre, illetve a *hit ágazataira* tanítsák (katekizáció) őket.¹⁸ Egy évvel később a kátés istentiszteletek visszaállítását sürgették, 1783-ban pedig a lelkészeket figyelmeztették a vasárnapi katekizáció fontosságára.¹⁹

A döntések hátterében az 1740-es évek második felétől tapasztalt jelenség állt. Vizitációs jegyzőkönyvek tanúsága szerint állandó gond volt a katekizáció körüli rendellenesség, amelynek rend szerint a gyülekezet nemtörődősége, érdektelensége, illetve a lelkész katekizációs kötelezettségének elmulasztása állt.²⁰

¹³ Horti István levele Teleki Mihályhoz. Erdélyi református zsinatok iratai. 1599–1700. Kézirat. Kolozsvár 2005.

¹⁴ *A történelmi küküllői református egyházmegye egyházközösségeinek történeti katasztere. I. 1648–1800.* Ádamos–Dányán. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közlést Buzogány Dezső, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente. Tanulmányokkal kiegészítette Horváth Iringó, Kovács Márta Mária, Sipos Dávid. Kolozsvár 2008, 47. (A továbbiakban: KRETK I.)

¹⁵ *A történelmi küküllői református egyházmegye egyházközösségeinek történeti katasztere. II. 1648–1800.* Désfalva–Kóródszentmárton. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közlést Buzogány Dezső, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente. Tanulmányokkal kiegészítette Horváth Iringó, Kovács Márta Mária, Sipos Dávid. Kolozsvár 2009. 187. (A továbbiakban: KRETK II.)

¹⁶ Az 1722. évi marosvásárhelyi zsinat határozata, ill. az 1700-ban tartott küküllővári zsinat határozata. Erdélyi református zsinatok iratai. 1599–1700. Kézirat. Kolozsvár 2005.

¹⁷ Uo.

¹⁸ *Erdélyi református zsinatok iratai. III. 1771–1789.* Sajtó alá rendezte: Buzogány Dezső, Dáné Veronka, Kolumbán Vilmos József, Sipos Gábor. Kolozsvár 2001, 141. (A továbbiakban: ERZSI III.)

¹⁹ ERZSI III. 159., 186.

²⁰ *A történelmi küküllői református egyházmegye egyházközösségeinek történeti katasztere. III. 1648–1800.* Kutyfalva–Marosbogat. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közlést Buzogány Dezső, Kovács Márta Mária, Ósz Sándor Előd, Tóth Levente. Tanulmányokkal kiegészítette Horváth Iringó, Sipos Dávid. Kolozsvár 2009, 732–733., KRETK I. 612., KRETK II. 677–678., *A hunyad-zarándi református egyházközösségek történeti katasztere 1687–1807.* Összeállította, sajtó alá rendezte, beve-

A katekizációval, illetve a konfirmálással kapcsolatos egyik legfontosabb határozat 1794-ben, a dési zsinaton született meg. Ebben az esetben is a Főkonzisztórium volt a kezdeményező, amikor megállapította a katekizálás sikertelenségét, és kérte a zsinattól a probléma orvoslását. Válaszként több pontból álló határozatcsomag született. Egyetértettek a Főkonzisztóriummal a katekizáció sikertelenségében, de hozzátették, a jelenség kialakulásáért nemcsak a lelkészek hibáztathatók. Az alsóbb iskolákban azért sikertelen a hitoktatás, mert a gyermekek nem járnak iskolába, a magasabb fokú iskolákban pedig nem fordítanak kellő figyelmet a katekizációra. Felszólították az espereseket, hogy az egyházmegyékben fordítsanak gondot az iskolai hitoktatásra és a gyülekezeti katekizációra. A lelkészek pedig ne osszanak úrvacsorát az ifjaknak, ha azok nem vettek részt az első úrvacsorázást megelőző egyhetes katekizáción, illetve ne eskesse össze azokat, akik nem vettek részt az úrvacsorai felkészítőn. A kollégiumi hitoktatás hatékonyságának növeléséért ajánlották a professzoroknak és a praeceptoroknak a vasárnap délutáni katekézis visszaállítását, illetve elrendelték a szükséges tankönyvek újranyomtatását is.²¹

Az első magyar konfirmációi rendtartás

Az első magyar konfirmációi rendtartást 1751-ben a debreceni eklézsia tanítói és előljárói megbízásából Piskárosi Szilágyi Sámuel debreceni professzor adta ki. Név nélkül publikált munkáját az angol szertartási könyvekből állította össze és alkalmazta a magyarországi viszonyokhoz. Művének előszavában a munka összeállításának indoklásáról a következőt jegyezte le:

„Mínthogy az Úri Szent Vacsorával helyesen nem élhet, aki a Keresztyén Valásnak avagy csak főágazatit, és az ő Istenhez és felebarátihoz való kötelességeit nem érti, és azoknak követésére magát el nem szánta, szükségesnek ítélték ezen Reformata Szent eklésiának tanítói és előljárói, hogy ez rövid és együgyű katekizmus azoknak számokra kibocsáttassék, akik legelőször kívánnak az Úr asztalához járulni [...]. Követtük pedig e részben több, kivált hazánkon kívül lévő reformata eklésiáknak kegyes szokásokat, és nevezetesen a Cathechizmust nagyobb részént azoknak Liturgiájokból vettük.”²²

A konfirmációs rendtartás összeállításának hátterében fél évtizedes törekvés állt. 1745-ben két alkalommal is előírták, hogy a lelkész az úrvacsoraoosztás előtti pénteken a reggeli istentisztelet rendjén röviden beszéljen az úrvacsoráról, majd kérdezze ki a gyermekeket.²³ 1749-ben pedig az úrvacsoraoosztással kapcsolatos hibák és visszaélések megszüntetésére bizottságot neveztek ki, azzal a céllal, hogy a soron következő gyűlés-

---

zető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közlésezi Buzogány Dezső és Ósz Sándor Előd. Kolozsvár 2003. 430. A dési református egyházmegye vizitációs jegyzőkönyve, 1776–1803. Kézirat az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltárában; A széki egyházmegye vizitációs jegyzőkönyve, 1740–1800. Kézirat a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet Könyvtárában; *A nagyszajói káptalan egyházközösségeinek történeti katasztere, 1745–1814*. Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közlésezi Kolumbán Vilmos József. Kolozsvár 2007, 433.

²¹ *Erdélyi református zsinatok iratai*. IV. 1790–1800. Sajtó alá rendezte: Buzogány Dezső, Dáné Veronka, Kolumbán Vilmos József, Sipos Gábor. Kolozsvár 2001, 71–73.

²² *Első konfirmációs ágendánk*, 1751. Piskárosi Szilágyi Sámuel névtelen munkája. Szövegkiadás, hasonmás és tanulmány. Sajtó alá rendezte, szerkesztette és a kísérő tanulmányt írta Fekete Csaba. Debrecen 2007, 13.

²³ Uo. 18–19.

re konkrét javaslatokat fogalmazzanak meg.²⁴ Piskárosi elkészült művét 1751. május 17-én hagyták jóvá és erősítették meg, ugyanakkor elrendelték annak bevezetését is.²⁵

Külön jelentősége van a katekizálási gyakorlatban, illetve a konfirmáció erdélyi elterjedésében a debreceni lelkész, Tatai Csirke Ferenc fordításában a Kolozsváron kiadott (1752) Staehelin Kristóf kátémagyarázatának, amely *Katekizmusi házi kincs* cím alatt jelent meg. Jelentőségét jelzi, hogy a fordításhoz maga a püspök, Borosnyai Lukács János írt előszót és ajánlotta a lelkészek figyelmébe. Az előszó legfontosabb megállapítása az, hogy Staehelin munkáját a hivatalos hitvallásokkal, illetve az igazhitű református tannal egyezőnek nyilvánította.²⁶ Töretlen népszerűségét bizonyítja, hogy 1774-ben a kolozsvári közzsínaton a kézdi egyházmegye kérésére elrendelték, hogy a katekizációs istentiszteleteken olvassanak fel belőle.²⁷

Kiss Gergely-féle rendtartás

1781-ben az erdélyi református Főkonzisztórium elrendelte a gyakorlatban lévő Milotai Nyilas István-féle agenda reformját. A zsinat elé terjesztett főkonzisztóriumai ajánlás három pontban foglalta össze a liturgiával kapcsolatos meglátásokat. Az első pont az esketési szertartásrendben szükséges változtatásokat tartalmazta, a második pontban az úrvacsoraosztás körül kialakult rossz szokások és hiányosságok megszüntetését kérte, míg a harmadik pontban sérelmezték, hogy sok gyülekezetben nem gyakorolják a vasárnap délutáni katekizációs istentiszteletet. A zsinat az előírásnak megfelelően kísérletet tett a problémák rendezésére, de megnyugtató eredmény nem született. Két évvel később, az 1783. évi közzsínaton Incze Mihályt bízták meg a liturgia revíziójával. A kolozsvári lelkész-esperes 1784-ben mutatta be munkáját a zsinat előtt. A tervezet alapos átvizsgálására kinevezett bizottság viszont késett a munka elvégzésével, s csupán az 1785. évi zsinaton sikerült részletes jelentést tenni, majd a zsinati kiegészítések összegzését Benkő József-re bízták azzal a meghagyással, hogy miután elvégzi, küldje el a frissen megválasztott főjegyzőnek, Kiss Gergelynek, aki a maga meglátásaival kiegészített tervezetet terjessze fel Eperjesi Zsigmond püspöknek. 1786 tavaszán a Főkonzisztórium napirendre tűzte a kérdést, s méltányolandó Kiss munkáját, a további teendők elvégzését a főjegyzőre bízták, aki rövid két hónap eltelte után, júniusban az elkészült szöveget az egyházi hatóságok elé tárta. Tervezetét a zsinaton alaposan megtárgyalták és néhány módosítással elfogadták.

Kiss, annak ellenére, hogy sem zsinatok, sem a Főkonzisztórium nem írta elő, művébe mégis beillesztette az erdélyi református egyház szertartási rendjében addig ismeretlen konfirmációi rendtartást *A szent keresztségre való emlékeztetés* címmel. Ma már rejtély, hogy a főjegyző milyen megfontolás alapján illesztette be a tervezetébe, ahogy homály fedi azt is, hogy abban a korszakban általánosan ismerték-e és gyakorolták-e a konfirmálást. A hosszú, bonyolult címből viszont arra következtetünk, hogy a konfirmációi szertartás még nem volt általánosan elterjedt, de az a tény, hogy Kiss felvette

²⁴ Első konfirmációs ágendánk, 1751, 20.

²⁵ Az Úr vatsorájával először élni akaró férfi és leány gyermekek számára a mely a Catechismusi rövid oktatás és Ágenda készítettett, el végeztetett, hogy jövő Pünkösöd Innepe előtt léjendő pénteken el kezdődjön és munkába vétetessék. Uo. 24.

²⁶ Staehelin Kristóf: *Catekizmusi Házi-Kincs, avagy a keresztyéni hit fő ágazatainak kérdések és feleletek által való magyarázatja*. Fordította Tatai Csirke Ferenc. Kolozsvár 1752.

²⁷ ERZSI III. 44., ill. Kolumbán Vilmos József: *Backamadarasi Kiss Gergely*. Kolozsvár 2005, 144.

tervezetébe, a konfirmálás iránti igény kialakulását jelzi. Főjegyzőként minden bizonynyal ismerte a 18. század második felében általános jelenséggé vált kátéoktatás körüli rendellenességeket is, és elképzelhető, hogy a konfirmációi liturgia kidolgozásával ezt a hiányosságot próbálta orvosolni.

Azt sem sikerült mindeddig megnyugtató módon tisztázni, hogy milyen gyakorlatot tartott szem előtt a főjegyző, amikor lejegyezte a konfirmációi szertartást. Benedek Sándor szerint Zollikofer műve alapján állította össze, viszont az alapos összehasonlítás után egyértelműen kiderül, hogy ez a megállapítás nem tartható fenn.²⁸ Ugyancsak Benedek állítja azt is, hogy Kiss munkájának sikertelensége (tervezete soha nem került gyakorlatba) éppen az erdélyi református egyházban ismeretlen konfirmációra vezethető vissza. A korabeli iratokból viszont egyértelműen kiderül, hogy az egykori főjegyző munkájának sikertelensége tulajdonképpen Kiss hirtelen halálával magyarázható, ugyanis az a Főkonzisztórium és a zsinat által igényelt változtatásokat nem tudta elvégezni, s így a tervezete befejezetlen maradt.

A Kiss-féle konfirmációs szertartás rendkívül egyszerű, mindössze 9 elemből áll: 1. rövid beszéd, 2. ima, 3. Miatyánk, 4. kikérdezés, 5. négy kérdés, 6. intelem, 7. imádság, 8. Miatyánk, 9. áldás. Ágendájában, mint mindegyik istentiszteleti típushoz, így a konfirmációi szertartáshoz is külön elvi részt írt. Ebben fejtette ki, hogy a konfirmációra a vasárnap délelőtti istentisztelet után kerüljön sor. A lelkész a közönséges istentisztelet után a szószékről rövid beszédben emlékezteti a keresztszülőket és a szülőket a keresztelekor elhangzott fogadalomtételükre, hogy a gyermeket hitben fogják nevelni. Ugyanekkor ünnepélyesen bejelenti, hogy most kerül sor az ifjak vallástételére, majd imádkozásra hívja a jelenlévőket. A Miatyánk elmondása után az úrasztalától folytatja a szertartást. Ekkor került sor a Heidelbergi Káté alapján a kikérdezésre, majd annak végétével a lelkész visszatért a szószékre.²⁹ A szószékről hangzott el négy kérdés-felelet formájában az ifjak ünnepélyes fogadalomtétele, amit az intelem követett. A hármas tagolású, jól megszerkesztett és átgondolt beszéd során az ifjakat, szülőket, keresztszülőket és végül a gyülekezetet szólította meg. Az intelemben figyelmeztette az ifjakat vállalt kötelezettségeik megtartására és ekkor kaptak felhatalmazást az úrvacsoravételre is. A beszéd középső részében a szülőkhöz és keresztszülőkhöz szólt, amelynek központi gondolata a hálaadásra való felhívás. A harmadik részben a gyülekezetet szólította fel a jó példamutatásra.

Ezután következett a hálaadó imádság, Miatyánk és áldás. Érdekes módon Kiss semmiféle éneket nem ajánlott a konfirmációhoz, sőt helyüket sem jelölte ki.

Piskárosi és Kiss ágendáját összevetve semmiféle hatás nem mutatható ki. A debreceni professzor rendje a következő elemekből áll: 1. kérdés az ifjakhoz, 2. előfohász, 3. kikérdezés, 4. felhívás az imádkozásra, 5. ima, 6. intelem és az ifjak megáldása, 7. áldás. Szertartási rendjéhez nem kapcsolódik elvi rész, így csak sejteni lehet, hogy a konfirmálásra a vasárnapi istentiszteleten került sor. Nála, ugyanúgy mint Kissnél, hiányoznak az énekek, de míg Kiss az ifjakat a Heidelebergi Kátéból kérdezi ki, Piskárosi kérdés-feleletei a külföldi gyakorlathoz igazodtak.

Összességében nézve Kiss tervezetét, a főjegyző műve strukturálisan átgondolt munka volt. Művének hiányosságai közt viszont mindenképpen meg kell említeni,

²⁸ Benedek Sándor: *A magyarországi református egyház istentiszteletének múltja*. Órisziget 1971, 256.

²⁹ Ezután a prédikáló székből leszállván, kérdez az ifjaktól a kisebb és Nagy katekizmusoknak rendi és módja szerint, okoson alkalmaztatván mindenkinek tehetségéhez a kérdést. Kolumbán 211.

hogy az ágendából hiányoznak az énekek, nem határozta meg a konfirmandusok életkorát, és nem részletezte kellőképpen a kikérdezés mibenlétét sem.

Egy különös kísérlet

Nagyon fiatalon, mindössze 25 éves korában elhunyt Teleki Domokos (Teleki Sámuel könyvtáralapító fia) leghíresebb munkája az utazási élményeit összefoglaló *Egynéhány hazai utazások leírása*. Azt viszont kevesen tudják, hogy az ifjú főnemes nemcsak a tudományok érdekelték, hanem a vallás is. Halálának évében, 1798-ban jelent meg névtelenül *A vallás és erkölts summás tanítása* című kátéja, s bár ilyen szándéka nem volt, művével akarva-akaratlanul is hatott az erdélyi református egyházban a 19. század első évtizedében meghonosodó konfirmációra.

Teleki egyike volt azon keveseknek, akik még a konfirmáció erdélyi bevezetése előtt konfirmáltak. 1773-ban született Sáromberkén, tanulmányait a marosvásárhelyi kollégiumban kezdte el. Családi hagyományhoz híven nagyon korán megismerkedett a latin és a német nyelvvel. Miután apját 1785-ben Bihar megye főispánjának nevezték ki, a család Váradra költözött. Teleki Domokos tanulmányait itt már házitánítók felügyelete alatt folytatja, s hitben való nevelése is itt fejeződött be. Keresztes József, a Teleki családhoz közelálló nagyváradi lelkész 1785-ben írja egyik levelében, hogy Teleki Domokos úrfit felkészítette az úrvacsoravételre. 1787-ben a család Bécsbe költözött, s egy évvel később, 1788-ban a bécsi református püspök-lelkész, Karl Wilhelm Hilchenbach megkonfirmálta. Ugyanebben az évben kezdte el egyetemi tanulmányait Bécsben, majd Pesten. A tanulmányok végeztével bejárta Magyarországot, utazásáról részletes feljegyzést készített, amit később kibővítve és átdolgozva 1796-ban Bécsben kiadott.

Másik, kevésbé ismert munkája 1798-ban, halála évében jelent meg szintén Bécsben *A vallás és erkölts summás tanítása* címmel.³⁰ A név nélkül kiadott könyvecske valójában fordítás és kompilláció, amelyet a bécsi lelkész Kleynmann művéből állított össze, s amelyet vélhetően 1787–1788 között, mint konfirmációs kátét, megtanult. Fordításához rövid előszót is csatolt, amelyben a katekizmus összeállításának szükségességét indokolta. A könyvecske célját a vallás és erkölcs tanításának fontosságában határozta meg, illetve kihangsúlyozta a vallás és az erkölcs szoros egybekapcsolódását.³¹

A két főrésze osztott (természeti és kijelentett vallás) katekizmus a felvilágosodás korának sajátos vallásszemléletét tükrözi. Szemben a korábbi káték szerkezeti és tartalmi felépítésével, az ifjak oktatását a természettudományos kérdések tisztázásával kezdi. A világegyetem és a Föld mint égitest meghatározása után a természetben található tökéletes rend és szépség okát vizsgálva jut el a filozófiai fogalomig, az *Örök Valóságig*, vagyis Istenig. Innen tér rá a megismerés első fokát jelentő teremtettség, mint a világegyetem létrejöttének kezdetéig. A második rész, amelyben a kijelentett vallás fogalmát tisztázza és részletezi, már közeli rokonságot mutat a reformátori meggyőződéssel, de ebben a fejezetben is egyértelműen kimutatható a felvilágosodás hatása. Így például Krisztus személyének tisztázásáról a következőt írja:

„A Jézus az Istennek az Emberekhez küldött nagy követje volt, kiben az Isten magát az embereknek tökéletesen ki-jelentette, és a ki által minket mind azokra

³⁰ *A vallás és erkölts summás tanítása*. A nevedékeny ifjúság elméjéhez alkalmaztatva. Bécs 1798.

³¹ Teleki kátéjának előszava.

megtanítattott, a mellyek egy örökké való és legnagyobb gondolható Boldogságnak megnyerésére szükségesek.”³²

A káté másik érdekessége az erkölcsös életre való összpontosítás. Mindkét fejezetben a különböző kérdések kifejtése után az erkölcsös életre való felhívás található. Így például az Istennek tetsző életet, illetve annak megvalósulását szinte csak a jócselekedetekben határozza meg.

Teleki a fordítást eddigi ismereteink szerint önszántából készítette el és adta ki Bécsben. Sem a Főkonzisztórium, sem a zsinat nem támogatta a fordítást és a kiadást, és a katekizmus megjelenése után sem foglalkoztak vele. Későbbi története mindezek ellenére figyelemre méltó, ugyanis 1806-ban, amikor Abats János elkészült a konfirmációi szertartási renddel, valamint a konfirmációra szánt katekizmus kidolgozásával, a bécsi református lelkész művére hivatkozott, mint munkájának fő forrására.

Abats-féle konfirmációi ágenda és káté

Abats János a nagyenyedi tanulmányok befejezése után Fogarason vállalt akadémiai rektorságot, 1771-ben Franekerben, 1772-ben pedig a marburgi egyetemen tanult. 1774-ben tért haza. Első szolgálati helye a dési gyülekezet volt, ahol másodlelkészként szolgált. 1782-ben elsőlelkésszé és esperessé választották, 1796-ban pedig püspöknek. Esperesként, és később püspökként is az egyház gyakorlati gondjainak megoldását tartotta prioritásnak. Az ő nevéhez fűződik az özvegy-árva gyámintézet felállítása és működtetése. Teológiai gondolkodását rendkívül nehéz nyomon követni, ugyanis kevés művet hagyott maga után. Legjelentősebb munkája a konfirmációi szertartás és káté kidolgozása volt, de mivel ezt is a külföldi minták alapján állította össze, ez sem lehet mérvadó teológiai gondolkodásának megismerésében. Annyi viszont bizonyos, hogy a hagyományos ortodox tantételeket Nagyenyeden, a felvilágosodás gondolatvilágát Franekerben és Marburgban ismerte meg, s amelyeket később, püspöki szolgálata alatt is érvényesített.³³

1806 márciusában másfél oldalas levélben jelentette a Főkonzisztóriumnak, hogy a bécsi református pap, Karl Cleynmann 1806-ban kiadott ágendája alapján az erdélyi reformátusság számára egy konfirmációi istentiszteleti rendtartást állított össze. Leveléből nem derül ki egyértelműen, hogy Abats önként, saját elhatározásából, vagy pedig a Főkonzisztórium felkérésre készítette volna el az ágendát. Írásában a rendtartás szükségességének indoklásaként viszont a következőt írja:

„Ez az Ágenda arra vagyon intéztetve, hogy midőn az ifjak a keresztyén vallásnak princípiumaira megtanítatnak, reá emlékeztessenek, az ő szent keresztségben való fogadástelekre, vagy köteleztetésekre, mellyet akkor helyettek a szülék, keresztatyák és keresztanyák tesznek, és már most az Anyaszentegyház társaságába, magok hitekről való vallástétel mellett szorosabban bé állíttassanak.”³⁴

³² Teleki káté 57.

³³ Abats az ortodox teológiai rendszer alapjait már a családban magába szívhatta, ugyanis az azonos nevű apai nagybátyja 1774-ben mondta el a kolozsvári zsinaton, és még ugyanabban az évben kiadta a predestinációt a dordrechti kánonok értelmezésben megközelítő prédikációját. Id. Abats János: Az Istennek elrendeléséről és a szentek választásáról való tanítás... Kolozsvár 1774.

³⁴ Abats János jelenti a Főkonzisztóriumnak, hogy konfirmációi ágendát állított össze, 1806. március 28. A Főkonzisztórium levéltára az Erdélyi Református Egyházkerület Gyűjtőlevéltárában, 1806/57. (A továbbiakban: FőkonzLvt.)

Ugyanott azt is kérte a testülettől, hogy amennyiben az ágendát megfelelőnek találják, elfogadás és bevezetés végett terjesszék a generális zsinat elé. Meglátása szerint törvénybe kellene iktatni azt is, hogy a konfirmációt össze kellene kapcsolni az első úrvacsorázással, és hogy ezután a lelkészek ne eskessék meg azokat, akik hitükről vallást nem tettek.³⁵ Levelének végén megjegyezte, hogy hozzáfogott a konfirmáló ifjak számára külön katekizmus összeállításához, amelyet elkészülte után a Főkonzisztórium elé terjeszt véleményezés és elfogadás végett.³⁶

A levélhez Abats mellékelte a konfirmációi ágendát is. Sajnos, sem az eredeti, 1806-ban elkészült istentiszteleti rendtartás, sem a későbbi években módosított változat nem maradt fenn. Az első ismert változat 1846-ból maradt fenn. Mindössze néhány oldalnyi írás címe: *A keresztényen vallásban ifjakat megerősítő agenda, mely az Erdélyi Reformata Ekkleziák számára készítettet...* Ez a kiadás már magában foglalja az Abats-féle kátét is.³⁷

Abats kéziratát a Főkonzisztórium az 1806. évi Désen tartott zsinat elé utalta, azzal az ajánlással, hogy mielőtt bármiféle döntés születne, állítsanak fel egy bizottságot, amelyik majd megvizsgálja a tervezetet és az arról készült jelentését bemutatja a zsinatnak. Bizottsági tagoknak Harkányi Mihály, Szombati Pál, Mihályi Mihály és Fogarasi Sámuel lelkészeket neveztek ki.³⁸

A kiküldött bizottság néhány észrevételt fűzött az ágendához. 1. A konfirmációi ünnepély alkalmával ne legyen prédikáció, hanem a lelkész az előírás szerint végezze az istentiszteletet és hitvallástétel után pedig az ifjaknak szolgáltassák ki az úrvacsorát. 2. A szöveget magyarítani kellene, mert sok benne a magyartalan fogalmazás. 3. Az ifjak az úrvacsoraoztás alatt térdeljenek le.³⁹

A tervezetet 1807 elején a főkonzisztórium tagok is véleményezték. Cseh János a következőket jegyezte le: a püspök munkáját jónak találta és azt is hozzátette, hogy az idézett munkát (Karl Cleyermann kátéját) Teleki Domokos fordításában már korábban ismerte. Lészai Lajos is megfelelőnek minősítette a tervezetet, de szakavatottabb véleményezés végett javasolta, hogy Herepeit és Szilágyit bízzák meg az agenda alapos átvizsgálásával, akik majd a Főkonzisztóriumnak írásban teszik meg jelentésüket. Rozsnyai István ugyan semmi kivetnivalót nem talált a tervezetben, de mindenképpen szükségesnek látta, hogy mielőtt kötelezővé tennék, véleményezze a zsinat. Kenderesi állásfoglalása megegyezett Rozsnyaiéval: előbb a zsinaton nézzék át a püspök munkáját, és utána döntsön a Főkonzisztórium. Kemény Sámuel is egyetértett Lészaiival, de aggályának is hangot adott: jó lenne a falusi gyülekezetekre való tekintettel más könyvet összeállítani.⁴⁰

Méhes György kolozsvári professzor néhány soros jelentésében egyfelől elismerte a püspök munkájának nagyságát, valamint igen jónak és szükségesnek ítélte azt, de másfelől aggályainak is hangot adott. Meglátása szerint az agenda első része túl hosszú és igen cifrázott, ezért rövidíteni és egyszerűsíteni kellene. Továbbá, a gyermekek vallástételéből hiányolta az „erkölcsi tudományt”, aminek pótlására külön kérdések összeál-

³⁵ FőkonzLvt. 1806/57.

³⁶ Egy rövid catechismusnak készítéséhez is hozzáfogtam, de még egészen el nem végezhettem, azt is igyekszem rövid időn elkészíteni és bemutatni, melyek aránt, ha mind a méltóságos Fő Consistoriumnak, mind a Generalis Synodusnknak akarattját megnyerhetem. FőkonzLvt. 1806/57.

³⁷ Mózes András: Abats püspök és a konfirmáció. In: *Református Szemle* 1994/2. március–április. 93–106.

³⁸ Az 1806. évi dési generális zsinat jegyzőkönyve, FőkonzLvt. 1806/210.

³⁹ FőkonzLvt. 1807/88.

⁴⁰ Uo.

lítását tartotta célszerűnek. Szintén a tervezet hiányossága közé sorolta azt, hogy az agenda nem írja elő az ifjak úrvacsorázását.⁴¹

Méhes bírálataánál sokkal részletesebb és kritikusabb Incze Sámuel véleményezése. Társaival egyetértésben ő is helyeselte a konfirmáció gyülekezeti alkalmazását, de csak azzal a feltétellel, ha a konfirmációt alapos tanítás előzi meg, különben – írja Incze – az iskolai vizsgákhoz hasonló *csimoria, sőt szajkóság leszén*. Véleménye szerint előbb alaposan fel kell készíteni az ifjakat és csak utána lehet a konfirmációt gyakorlatba ültetni. A Főkonzisztórium tagjaihoz hasonlóan ő is külön városi és külön falusi gyermekek számára írt káté összeállítását tartotta jónak. Abats munkáját viszont elutasította, mert sem egyik, sem másik célcsoportnak nem felel meg, de hozzátette azt is, hogy a *jelenvaló és más, ezen tárgyra kijött szép munkákból* kell kidolgozni a konfirmációi kátét.⁴²

Szilágyi Ferenc egész oldalas jelentésében egyértelműen és félreérthetetlenül elutasította Abats munkáját. Első kritikája a tervezettel szemben az, hogy a vallásosság helyett a hitben, mint tudományban való jártasságot célozza meg, és így az etika helyett a dogmatika dominál.⁴³ Ugyancsak negatívuma a tervezetnek, hogy a városi, műveltebb (*olvasóbb közönség*) gyülekezeti tagokat célozza meg és nem a teljes hazai reformátusságot. Az tervezetben található utolsó figyelmeztetés – írja Szilágyi – csak a főnemesek gyermekeire és az olvasott gyülekezeti tagokra illik. Formai szempontból kifogásolta a tervezet hosszúságát, valamint az előtte szólókkal egyetértésben, az úrvacsora kiszolgáltatásának elmaradását is.

Szilágyi, társaival ellentétben konkrét javaslatot is megfogalmazott egy mindenki számára megfelelő tervezet összeállítására. Karl Cleynmann munkája helyett a németországi reformátusok gyakorlatát kellene szem előtt tartani, akik egyszerű, rövid és mindenki számára érthető rendtartást állítottak össze, és amelyekről a *Neues Magazin für Prediger*-ben lehet olvasni. Mivel Abats munkája dogmatikai szempontból kifogástalan és a hazai lelkészek és teológusok gondolkodását tükrözi, ezért nem kell elvetni, hanem az olvasottabb közönségnek olvasmányként kell ajánlani. Fel kell szólítani a püspököt, hogy a falusi ifjak számára más tervezetet állíttasson össze. Ez röviden foglalja magába a hit elengedhetetlen alapismereteit, és legyen tekintettel a hazai állapotokra. A tervezet előkészítését olyan, liturgikában jártas *antropológus teológusra* kell bízni, aki józan gondolkodású és tisztában van a hazai viszonyokkal.⁴⁴ A véleményeket összegezve Abats munkája nem igazán talált pozitív fogadtatásra. Bírálói többsége (főként a teológusok) egyetértettek abban, hogy a püspök munkája a hitvallásoknak nem mond ellent, de szinte kivétel nélkül megjegyezték azt is, hogy abban a formában nem alkalmazható a gyülekezeti gyakorlatban. A Főkonzisztórium azonban nem vetette el a püspök tervezetét, de elismerte, új agendát kell írni.

1809-ben a kolozsvári zsinat után tartott ülésen ismét napirendre került a konfirmációi agenda kérdése. A zsinaton a második lelkészképesítő vizsga befejezése után Herepei János néhány jelenlévő ifjút, miután őket kikérdezte, az úrvacsoravételre alkalmasnak nyilvánított és kiszolgáltatta számukra az úrvacsorát. A zsinat tagjai a rítus szokatlansága, valamint az úrvacsora nem idejében való kiszolgáltatása miatt nemtet-

⁴¹ FőkonzLvt. 1807/88.

⁴² Uo.

⁴³ Ez a confirmationis formula azt próbálja inkább meg, ha theologus-é valaki, mint religiosus, inkább, hogy felel-e tudósi módon, mint gyakorolja vagy akarja gyakorolni kötelességeit, inkább, hogy speculationis, mint cselekedő keresztyén. FőkonzLvt. 1807/88.

⁴⁴ FőkonzLvt. 1807/88.

szésüknek adtak hangot, valamint kérték a Főkonzisztóriumot, hogy nyilvánítson véleményt ebben a kérdésben is.⁴⁵ A Főkonzisztórium válaszában emlékeztette a zsinatot az 1807. évi zsinati határozatra, amelyben elrendelték, hogy konfirmációs ágendát kell összeállítani. Erre a felkérésre módosította Abats János a korábbi tervezetét és mutatta be a Főkonzisztóriumnak, ahol Herepei Jánost és Szilágyi Ferencet bízták meg a szakmai véleményezéssel. Mivel a tanárok nem végezték el a kiszabott időre a feladatot, ezért a következő év novemberéig haladékot kaptak. Ugyanakkor a püspököt is utasították, hogy amíg az agenda kérdése nem jut nyugvópontra, függesse fel a konfirmáció gyakorlását.⁴⁶

Herepei és Szilágyi 1810 áprilisában nyújtották be rövid, mindössze fél oldalas bírálatukat az agenda-tervezettel kapcsolatosan. Véleményük megegyezett az 1807 folyamán készült bírálatokkal. Ők is elismerték, hogy a püspök tervezete a református egyház hitvallásaival egybevetve elfogadható, de ugyanakkor javasolták azt is, hogy a falusi gyermekek számára rövidebb és könnyebb ágendát és katekizmust kell összeállítani, valamint a korábbi értékelésekkel egybehangzóan javasolták, hogy a konfirmációs ágendába kerüljön be az úrvacsoraosztás is. Végül Abats ágendáját, annak hiányosságai-val együtt, kinyomtatásra alkalmasnak ítélték.⁴⁷

A Főkonzisztórium a két tanár jelentésének tudomásulvétele után a zsinat elé terjesztette az Abats-féle konfirmációs ágendát és a kátét. A zsinathoz intézett ajánlásban röviden összegezték a beérkezett jelentéseket, továbbá külön kihangsúlyozták azt is, hogy falusi gyermekek számára más kátét kell összeállítani és a konfirmációt egybe kell kapcsolni az úrvacsoraosztással is. Mindezeket szem előtt tartva, utasították a zsinatot, hogy rendelje el a konfirmáció gyakorlatba ültetését.⁴⁸

A konfirmáció bevezetése az erdélyi református egyházban

Ilyen előzmények után az 1810. évi Szárazajtán tartott generális zsinaton került sor a konfirmáció bevezetésének alapos megtárgyalására. A Főkonzisztórium felszólítására a zsinaton 9 pontba szedték a szükséges tudnivalókat, amelynek lényeges elemei a következők: Az első pontban megállapították, hogy a bemutatott tervek (konfirmációs istentiszteleti rendtartás és káté) alkalmasak az ifjak felkészítésére. Megszabták a konfirmálás idejét is (2. pont). Úgy vélték, hogy a legalkalmasabb időpont nem a 15–16. életév (lásd az 1770 körüli vizitációs jegyzőkönyvek feljegyzéseit), hanem ahogy a gyermekek megtanulnak olvasni, rögtön utána kell megtanítani nekik a szükséges tudnivalókat. Külön rendelkeztek a mesterek jogállásáról is. Korábbi katekizálási szokással ellentétben a gyermekek konfirmációra való felkészítésébe ezúttal a mestereket is bevonták. Éppen ezért a zsinat kötelezte a mestereket a káté megtanulására, illetve a partialis zsinat előtti vizsgázásra, valamint ugyanebben a határozati pontban a kollégiumi diákok számára is előírták a káté alapos ismeretét. A negyedik pont szerint a lelkész feladata a katekizálás első szakaszában kimerült a hitoktatás folyamatának ellenőrzésében. Ez alatt kellett a mesternek a hitvallási alapokat megtanítani, majd amikor a komolyabb teológiai kérdések kifejtése került sorra, a gyermekek tanítását a lelkész vette át (6. pont). A katekizációra a már hagyományossá váló tavaszi és nyári vasárnapokon,

⁴⁵ A Főkonzisztórium ülésjegyzőkönyve 1809/263.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ FőkonzLvt. 1810/108.

⁴⁸ A Főkonzisztóriumnak az 1810. évi zsinathoz intézett ajánlása. FőkonzLvt. 1810/108.

az istentiszteletek után került sor, valamint előírták a virágvasárnapi és advent előtti vasárnapi nyilvános kikérdezést, illetve az gyermekek úrvacsorázását is (6. pont). Szilágyi Ferenc 1807-ben kifejtett véleménye alapján a nyilvános kikérdezés kötelezettsége alól csupán a főnemesek gyermekei mentesültek. Számukra nem volt kötelező sem a mester, sem pedig a lelkész tanításán részt venni, konfirmációi felkészítésüket a házi tanító végezte és az év bármely vasárnapján konfirmálhattak (8. pont.). Vizitációs tapasztalatokat szem előtt tartva (felnőttek hiányos hitismerete), az 5. pontban külön is felhívták a figyelmet arra, hogy a gyermekek kikérdezése a gyülekezet jelenlétében történjen meg. Szintén a vizitációs tapasztaltok alapján rendelték, hogy azokat a gyermekeket, akik valamilyen oknál fogva nem jártak konfirmációi felkészítőre, és utólag nem jelentkeztek a lelkésznel sem, a világi hatóságnak kell átadni, és el kell tiltani az úrvacsorától. Amennyiben a világi hatalomnak sem engedelmességek, és nem konfirmálnak, nem szabad megesketni őket és tisztességes temetésük sem lehet (7. pont). Végül az utolsó pontban (9.) a lelkészek lelkiismeretére apellálva kijelentették: *hideg és érzéketlen szívű pap volna az, aki maga köteletségét csupán a törvénytől való félelemből folytatná.* A konfirmációs kötelezettségét elhanyagoló lelkész büntetését nevesítették.

A konfirmációra vonatkozó rendelkezéscsomagot még abban az évben gyakorlatba ültették. Első évben került sor a gyülekezetek kátéval és ágendával való ellátására,⁴⁹ feltételezhetően ekkor kellett a mestereknek is számot adni kátéismeretből, majd ez után következett a gyermekek tanítása is.⁵⁰ Első anyakönyvek, amelyek konfirmáltak névsorát tartalmazzák, 1813-tól maradtak fenn.

A szárazajtai zsinat konfirmációval kapcsolatos határozata

Felolvastatván a méltóságos Főconsistoriumnak a főtisztelendő püspök, Abats János uram által készített keresztyén katechesisnek és a nevedékeny gyermekek konfirmáltatásoknak jó móddal az ekklezsiákban való béhozatásáról a Generalis Szent Synodushoz Kolozsváron 13^a Maji 1810 sub nro. 108 írott becses levele, ezen tekintetben tételnek a következő határozások:

1° Az hitiket szent végre készített és bémutatott munkák igen becsesek, a megtanulásra szükségesek és méltók a tanulásra.

2° Minthogy a legtartósabb tanúság gyökeredzik be az embernek szívébe, ha nem 15-16 esztendő korában, hanem mindjárt a már jó olvasás után még gyermeki idejében ezen gyenge gyermeki időhöz mérsékeltetett szelíd kérdésekre értelmesen megtanítatik. Szükséges azért

3° Hogy addig a mesterek ne ingremiáltassanak, míg a most úgynevezett keresztyén katechismusból, annak tudásáról meg nem vizsgáltatnak. Mert azért mesterek, hogy a kántor és orgonistai kötelességek mellett, bár a gyengébb lelkekkel tudjanak épületesen bánni, nem tud pedig tanítani, aki maga nem tud. Szükséges volna azért még az is, hogy az egy-két esztendő deák is a vallás fundamentumosabb articulussai esmértségeiben gyakoroltassék, szükséges, hogy a mostani functioban levő mesterek ezen ke-

⁴⁹ A confirmatoria való 11 ágendák a dévai rectornak általadattak, melyeket eléad más Partialison. In: *A Hunyad-Zarándi Református Egyházmege Parciális Zsinatának végzése. 1686–1718, 1810–1815.* Összeállította, sajtó alá rendezte, bevezető tanulmánnyal, jegyzetekkel és mutatókkal közléteszi: Buzogány Dezső és Ósz Sándor Előd. Kolozsvár 2007, 183.

⁵⁰ Tiszteletes Vitályos Sámuel uram a confirmatio elmulatásáért szoríttatik a 6 ft. poenalitasra. Uo. 187.

resztyéni vallás hitágazatainak megtanulására szorítottassanak és a Partialis Synodus előtt arról megvizsgáltassanak.

4° A papi kötelesség sok terheitől nehezen enged annyi időt, hogy a confirmálandókkal hosszason foglalatoskodják a pap, legyen hát elmúlhatatlan kötelességül a mestereknek azokat ezen hasznos norma szerint formálni, és erre a tiszteletes loci ministereknek szorosan vigyázni. Hogy pedig

5° Az atyáknak és anyáknak elpuhult szívek felbuzdítassék, igen hasznos leszen a tiszteletes Visitatio előtt a praesbiterek és szülei jelenlétekben megvizsgálni. Így

6° Minekutánna a gyermekecskék a mester keze alatt fundamentumot vetvén anynyira nevednek, akkor végye által őket a tiszteletes pap, és tanítsa szorgalmatosan a tavaszi és nyári vasárnapokon az isteni tisztelet után való órákon és kétszer egy esztendőben, úgymint virágvasárnapján és adventi communio előtt való vasárnapon az újonnan elkészített ifiakot a kiadott ezen norma szerint megvizsgálván a nép előtt extraordinarie szolgáltatassa ki nékik az úrvacsoráját és így confirmálya. Ezen közönséges renden kívül való élés ad mintegy külső méltóságot ezen isteni szent szerzeménynek, e győzi meg a rendes szokáshoz ragaszkodott elméket annak szentségéről, e győz meg kit-kit arról miképpen kelljen előre készülni, az apostol mondása szerint magát megpróbálni, hogy nem ímmel-ámmal, hanem tanús készüllettel és tisztelettel éllyenek az úri szent vacsorával.

7° Akik e végre az oskolába jární elmulatják, vagy abban méltó okok miatt módjok nem lévén, azután a tiszteletes pap eleibe a szükséges tanulásra elő nem állanak, az illyenek kiadataván a titulus külső tisztségnek, annak ereje által kényszerítessenek és különben az úri szent vacsorához ne bocsáttassanak, hanem csak ezen kiszabott módon, hogy ha pedig még is valaki magát megvakmerőíttené, az illyen az házasságra öszve ne ektessék, és ebben az állapotban meghalván, a tisztességes temetéstől megfosztassék.

8° Ezen kétszeri confirmatio idejétől dispendáltatnak az olyan fő-fő úri méltóságok gyermekei, kik a szükséges dolgokra házi tanítók által idején megtanítván az esztendőnek akármellyik részén a confirmatoria előállítathatnak.

9° Hideg és érzéketlen szívű pap volna az, aki maga kötelességét csupán a törvénytől való félelemből folytatná és e tekintetben is a szülék gyermekek jó neveléséből származó örömeből részt nem venne, s annyival inkább ebbéli kötelességnek serényen való folytatására fel nem buzdulna. Aki illyen, ha pap, első hibájáért e tekintetben 6, ha mester 3, másodsor két annyi forintokkal büntetessék, harmadszor pedig, hogy környüllállásaihoz képest az előljárók által serio tractáltassék, megérdemli.